

kell elemezni. E célból az UNESCO szakértői csoportot hozott létre, hogy vizsgálja meg a könyvtárközi kölcsönzési rendszer fejlesztését az Orosz Föderációban, és azt, hogyan tudja ez a rendszer a legjobban kiszolgálni a többi FÁK-ország igényeit.

/CORNISH, G. P.–PROSEKOVA, S.: Document supply and access in times of turmoil: recent problems in Russia and eastern Europe. = *Interlending and Document Supply*, 24. köt. 1. sz. 1996. p. 5–11./

(Viszocsekné Péteri Éva)

Érdemes-e igénybe venni a kereskedelmi dokumentumellátók szolgáltatásait?

A pénzügyi megszorítások idején, amikor különösen az előfizetett folyóiratok száma csökken, érdemes tekintetbe venni, hogy a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés (KKK) mellett milyen más csatornák segítségével lehet a használók igényeit kielégíteni. A *Pennsylvania State University* könyvtáraiban ezért 1993–1994 telén megvizsgálták, mennyiben támaszkodhatnak a kereskedelmi dokumentumellátó cégek szolgáltatásaira. A vizsgálatot négy természettudományi kari könyvtárban folytatták le. Az egyetemi teljes KKK forgalom 20 ezer tételéből ugyan csak 232 esetben fordultak kereskedelmi ellátóhoz, a tapasztalatok azonban feljogosítanak néhány következtetés levonására.

A használók főként folyóiratcikkeket kértek; az átlagos oldalszám 13 lap volt. A teljesítés átlagos időtartama a leggyorsabb ellátónál 5,1 naptári (nem munka-) nap, a leglassabbnál 14,7 nap. Ha más gyűjteményekben is kerestek, akkor 22,9 napba telt, hogy negatív választ küldjenek. A cikkek megszerzése átlagosan 16,48 dollárba került. A könyvtárosok általában nem töltöttek 10 percnél többet egy-egy tranzakció elintézésével, így a ráfordítás átlagosan 5 dollár volt. A költségek nem haladták meg a szokásos KKK kiadásokat.

Az ellátókkal általában meg voltak elégedve a használók is, a könyvtárosok is. Azok voltak a leghatékonyabbak a könyvtár szempontjából, amelyek ha nem rendelkeztek a kért dokumentummal, nem is szolgáltatták; így a kérés azonnal átirányítható volt a megszokott KKK eljárásba. Végző soron az ellátótól átlagosan 11 nap alatt

meg lehetett kapni a cikk másolatát, míg a KKK-n keresztül 16 nap alatt. Minthogy az ellátók megbízhatóknak bizonyultak, lehetőség nyílik a ritkán használt folyóiratok előfizetésének revíziójára. Különösen előnyös az ellátók igénybevétele azokon a szakterületeken, amelyekben egy vagy két ellátótól beszerezhető a kért dokumentumok többsége. Gyorsította az ügymenetet, hogy a kéréseket a tájékoztatási pontokon lehetett leadni, s nem kellett a KKK irodához fordulni.

A vizsgálat alapján állítható, hogy a KKK központi irodáinak az ügymenetébe is célszerű beépíteni a dokumentumellátók szolgáltatásait. Hatékonyabb elintézés eredményezhet, ha egy kérést mindjárt az ellátóhoz küldenek, semmint a lehetséges könyvtári lelőhelyeket járják sorba. Ez több teljesített kérést eredményezhet, s több, egyébként nehezen hozzáférhető dokumentum szerezhető meg ily módon. Ahogy az elektronikus indexek száma nő, a KKK-t egyre több kérés árasztja el. Nem közömbös, hogy egy könyvtár milyen hatékonysággal képes megbirkózni ezzel a feladattal. Fontos azonban, hogy a tájékoztató könyvtárosok adjanak javaslatot a KKK iroda munkatársainak a számításba vehető ellátókról, s a kéréseket a használók a tájékoztatási pontokon adhassák le.

/CLEMMENT, E.: A pilot project to investigate commercial document suppliers. = *Library Acquisitions: Practice and Theory*, 20. köt. 2. sz. 1996. p. 137–146./

(Papp István)

Visszafogottan az Internetről Cseh és szlovák észrevételek

Korábban szinte mindenki – illetékes és nem illetékes – látnoki erejűnek vélte *Al Gore* USA-beli alelnök szavait, nevezetesen, hogy „a kommunikáció a közösség kezdete. A globális információs hálózat új közösségeket hoz létre, és megerősíti a

meglevőket azzal, hogy gazdagabbá teszi azokat a módokat, amelyekkel kommunikálunk és kommunikálhatunk”.

Azóta – mint annyi más csodával kapcsolatban – e kommunikációs csodáról is kiderült, hogy ha

nem is technikai-technológiai, de érdemi hátulütői annál bővebben vannak. Egyebek mellett róluk szól a cseh V. Veselý és a szlovák J. Šušol cikke, miközben mindkét szerző – szordíniósan – biztat is használatbavételére.

Az Internetet – Veselý gondolatmenete szerint – a demokratizálás eszközének lehet (kell) felfogni. Ebbéli funkciójában a kisebbségek respektálását teszi lehetővé, és hozzásegít az állampolgári aktivitás kibontakoztatásához, minthogy megkönnyíti a közügyekben való részvételt. Az Internet révén sokkal könnyebben és gyorsabban gyakorolhatunk hatást a bennünket körülvevő környezetre (pl. így kényelmesebben választhatunk, eredményesebben tudunk kommunikálni képviselőinkkel, intenzívebben szervezhetünk hobbiközösségeket).

Ezeket a lehetőségeket azonban hiba lenne túlbecsülni. Azzal ui., hogy Web-oldalt létesíték magamnak, még nem szólítottam meg a közt. Azt csak úgy lehet elérni, ha belőle sokakat erre az oldalra „állítok rá”. Az sem biztos, hogy ha valakinek e-mailt küldök, azt az illető el is olvassa. Míg ma hetente a tájékoztatók tucatjai jutnak el címünkre, meglehetősen alacsony átláthatósággal az ilyen tájékoztatók százszámra érkeznek majd hozzánk.

Nagyobb baj, hogy az Internet polarizálódást indíthat el a társadalomban. A hozzáféréssel rendelkezők informáltabbak lesznek, mint azok, akiknek nincs lehetőségük az igénybevételre. Idővel az „információs arisztokrácia” akár uralma alá hajthatja a társadalom többi rétegét.

Az Internet veszélybe sodorhatja az emberek jogát a magánéletre. Bizonyára senki sem kívánja, hogy százszámra zaklassák e-mailekkel, viszont egyre inkább terjedni fog az az állampolgári követelmény, hogy az állami szervek róla gyűjtött adatait biztos védelemben részesüljenek, és ne éljenek vissza velük.

Az Internet használati díjaival kapcsolatos összevisszaság szoros kapcsolatban áll a szerzői jog kérdéseivel. E jog érvényesítését először a másológépek megjelenése kezdte ki, ám az Internet (lényegesen) tovább rontotta a helyzetet. (Erről bővebben Šušol értekezik, de megnyugtató végki-fejletről nem tud beszámolni.)

Aztán ott van a pornográfia Internet útján való terjesztése. Ma már vannak olyan szerverek – az ún. remailerok –, amelyek lehetővé teszik az efféle információk feladójának törlését. Ezeket – természetesen – nem erre találták ki, hanem bizonyos diszkrét (pl. az AIDS-szel, a kábítószerrel, a lakosság egészségi állapotával kapcsolatos) adatgyűjtések anonimitásának biztosítására.

Egyes államokban kísérletek történnek az Internet cenzúrájának bevezetésére, ami az emberi jogok védőinek felhőrdülését vonta és vonja

maga után. Különben is – állítja Veselý – mivel „az Internet decentralizált és nemzetek fölötti organizmus, mindaddig, amíg nem jön létre megállapodás információs tartalmának bizonyos állami szabályozásáról, az efféle közbeavatkozások hiábavalóak, hiszen egy más állam technikai eszközei révén könnyen ki lehet játszani őket”.

Ami az egyes államoknak az Internethez való viszonyát illeti, több előfordulás alapján állítható (pl. Japán), hogy mindegyik a maga kommunikációs infrastruktúráját stratégiai prioritásként fogja kezelni. Mindez a védelmi képesség erősítésére és a gazdasági-piaci versenyképesség fokozására szolgál.

Míg Veselý cikke a brünni Invox '96 keretében rendezett két vita összefoglalása, addig Šušol szakirodalmi forrásokra támaszkodva fejtette ki mondanivalóját. Mindkét cikk felettebb jellemző, és az Interneten való „szörfözés”-nek odasuhintó mondatokkal zárul.

Veselý ekként fogalmaz: „Ne féljünk az Internettől, de ne is tápláljunk vele kapcsolatban túlzó reményeket. Nem tekinthető semmi másnak, mint egy új információforrásnak és egy sor olyan eszköznek, amelynek könnyedebb művelődésünket és hatékonyabb együttműködésünket kellene elősegítenie, ami azért nem kevés. Az Internet gyönyörűséges ópium annak, aki elkezd felfedezni. Azonban időnként az erdőt vagy a mellettünk levő irodában dolgozó kollégákat sem árt felfedeznünk. Szerencsére a természet, mint azt valaki megjegyezte vita közben, a legrosszabb esetben ismét segíteni fog magán.”

Šušol a könyvtárak jövőjét próbálja felvázolni az Internet teremtette szituációban. Azt mondja, hogy az Internet mai realitásának igénybevételével „a készületlen használónak ugyan azonos lehetősége van a hálózati információk hatalmas gazdagságához való hozzáférésére, ámde az a képessége, hogy tájékozódjék közöttük, hogy válogasson, és értelmesen hasznosítsa belőlük a számára szükségességeket, több tényező által korlátozva van. Közöttük az időnek van különlegesen fontos szerepe. Ezért úgy tűnik, hogy a könyvtárak szűrő és előzetes feldolgozó szerepe – különösen a szakmai és tudományos információk esetén – a jövőbeli könyvtári-tájékoztatási munkának is nevezetes összetevője marad, érkezzék bár el a globális információs infrastruktúra időszaka.”

És még egy hasznos-játékos hír: 1996. október 21-én kezdetét vette a csehországi és szlovákiai Internet-használók felmérése, minthogy a két országban nincs semmiféle adat demográfiai profiljukról, az Internethez fordulásuk indokairól, módjairól és preferenciáiról. Ezekre az adatokra a hálózat fejlesztésének megalapozása érdekében volna szükség. Az akció játékossága abban van, hogy

aki kitölti a kibocsátott kérdőívet, egy 50 ezer cseh koronás sorsoláson vesz részt. Sőt: sikeres lebonyolítás esetén a nyereményösszeg meg is toldható.

/Průzkum uživatelů Internetu v ČR a SR. = i, 38. köt. 6. sz. 1996. p. 150.

ŠUŠOL, J.: Knižničná jazda po informačnej dial'nici – odkiaľ a kam? = Knižnice a informácie, 28. köt. 12. sz. 1996. p. 489–495.

VESELÝ, V.: Internet – šance nebo ohrožení. O panelových diskusích na brněnském Invexu '96. = i, 38. köt. 6. sz. 1996. p. 148–150./

(Futala Tibor)

Az országos és globális információs infrastruktúrával kapcsolatos politika az Egyesült Államokban

Toni Carbo Bearman, Clinton elnök 27 tagú Országos Információs Infrastruktúra Bizottságának elnöke, a Pittsburghi Egyetem Könyvtári és Informatikai Karának dékánja, és több amerikai és angol információ- és könyvtártudományi társaság (NCLIS, ALA, FID, IFLA stb.) elnökségi tagja, egy interjú keretében az alábbiakban határozta meg az országos és globális információs infrastruktúra jellemzőit és amerikai kihívásait.

A globális információs infrastruktúra tényezői:

- az emberek;
- az információ tartalma;
- a hardver és egyéb fizikai tényezők;
- a szoftver;
- az információkat közvetítő távközlési hálózat;
- szabványok, kódok, szabályok és egyéb információpolitikai tényezők;
- pénzügyi erőforrások.

A globális információs infrastruktúra *kihat* az élet minden mozzanatára, segíti az embereket

- az információs lehetőségek feltárásában;
- a kutatásban, fejlesztésben;
- az oktatásban, képzésben, a gyakorlat megszerzésében;
- az információk gyűjtésében, feldolgozásában, tárolásában és hasznosításában;
- az új szolgáltatások fejlesztésében;
- a politikai, tudományos, gazdasági, pénzügyi, társadalmi és kulturális élet minden területén.

A globális információs infrastruktúra fő eszköze ma az Internet, bár forgalmának 66%-át a levelezés teszi ki. Míg korábban a nők tartózkodtak az Internettől, az igénybevevők között egyre nő a számuk. Az egyének, szervezetek, vállalatok, intézmények fokozatosan térnek át a papíralapú irattározásról és levelezésről az elektronikus tárolásra és közlésre. Felvetődik a kérdés, hogy milyen lesz a jövő irattára, leváltára, ha egy gomb lenyomásával a táruk minden adata törölhető. Az értékes adatok hosszú távú megőrzése és megóvása mindenképpen további figyelmet és intézkedéseket érdemel.

Ki finanszírozza a globális információs infrastruktúra kiépítését, és majdan *ki irányítja, menedzselje?* Az állam vagy a magánszféra? Az USA kormánya úgy határozott, hogy bizonyos állami felügyelet mellett átengedi a magántőkének az országos információs infrastruktúra kiépítését és irányítását.

Az országos információs infrastruktúra bizonyos mérvű állami felügyelete azért szükséges, mert

- az információ a hatalom eszköze;
 - az információs infrastruktúra munkahelyeket teremt;
 - az információ a műszaki innovációk és hasznosításuk katalizátora;
 - lehetővé kell tenni mindenki számára az információkhoz való hozzáférést;
 - biztosítani kell egyes információk titkosságát és az információs hálózat biztonságát;
 - meg kell védeni a szellemi tulajdont;
 - meg kell teremteni a kormányzat különböző szintjei között és a nemzetek közötti informatikai együttműködést;
 - lehetővé kell tenni bizonyos kormányzati információk hozzáférhetőségét és hasznosítását;
 - gazdálkodni kell a rádiófrekvenciákkal.
- A Clinton-kormány a fentiek érdekében
- létrehozta az Információs Infrastruktúra Akcióbizottságát;
 - megalapította a magánszektor Országos Információs Infrastruktúra Tanácsadó Bizottságát;
 - megerősítette és hatékonyabbá tette a nemzeti távközlési és információs politikával foglalkozó országos szervek munkáját.

Az Országos Információs Infrastruktúra Tanácsadó Bizottságának fő feladata a Kereskedelmi Minisztérium ez irányú tanácsadása, a következő témakörökben:

- az állam és a magánszektor szerepe az országos információs infrastruktúra fejlesztésében;
- az országos információs infrastruktúra állami és gazdasági célokra való hasznosítása;